

Radicaliserende jongeren: trend of traditie?

Samenvatting

In de Nederlandse samenleving speelt radicalisering bij met name bij twee verschillende groepen een rol: bij moslimjongeren en bij extreem-rechtse jongeren (vaak aangeduid als 'Lonsdalejongeren'). Dat radicalisering een voorkomend probleem is, blijkt uit verschillende onderzoeken. Ook is duidelijk dat er overeenkomsten zijn tussen beide vormen van radicalisering, met name wanneer gekeken wordt naar de rol die identiteit speelt en welke oorzaken aan de radicalisering ten grondslag liggen.

Het tijdig onderkennen van mogelijke radicalisering blijkt moeilijk, omdat het lastig is onderscheid te maken tussen normaal puberaal gedrag en daadwerkelijke radicalisering. Hierbij is van belang dat signalen die op radicalisering kunnen duiden niet worden gebagatelliseerd. Anderzijds dient (feitelijke of ervaren) uitsluiting bestreden te worden om een voedingsbodem voor radicalisering weg te nemen.

Inleiding

Na de aanslagen in New York, Madrid en Londen en de moord op Theo van Gogh is het publieke debat over de islam en moslims in de Nederlandse samenleving harder geworden. Dit heeft een toename van polarisatie met zich meegebracht.

In de huidige samenleving met scherpe tegenstellingen lijkt een groeiende groep jonge moslims zich terug te trekken uit de samenleving en terug te vallen op een radicale vorm van de islam. Aan de andere kant lijkt onder sommige autochtone jongeren sprake te zijn van een groei van extreem-rechtse denkbeelden.¹

De noodzaak van het aanpakken van radicalisering, zowel van islamitische als van extreem-rechtse kant, wordt onderkend. Toch rust er nog vaak een taboe op het onderwerp. Bovendien zouden veel professionals die met jongeren werken moeite hebben met het herkennen en tegengaan van radicalisering.²

Wat is radicalisering?

Met radicalisme wordt hier bedoeld het actief nastreven van ingrijpende veranderingen in de samenleving, die in strijd zijn met de democratische rechtsorde, waarbij ook ondemocratische methodes gehanteerd worden.

Radicalisering is dan de (groeiende) bereidheid zelf bij te dragen aan het nastreven van dergelijke veranderingen.

De uiterste vorm van radicalisme is 'extremisme'. Extremisme wijst alle kenmerken van een democratie, zoals volkssoevereiniteit en gelijkheid van alle burgers en vrijheid van godsdienst en van meningsuiting, af. Daartegenover stellen

¹ AIVD, *Jaarverslag 2005*, Den Haag 2006.

² M. Zannoni e.a., *De rol van eerstelijnsverkeers bij het tegengaan van polarisatie en radicalisering. Van 'ogen en oren' naar 'het hart' van de aanpak*, Den Haag 2008.

extremisten een eigen ideologie, gebaseerd op godsdienst of politieke overtuiging. De eigen ideologie wordt als universeel geldend beschouwd en moet aan de samenleving opgelegd worden, desnoods met geweld.³

Met name jongeren kunnen gevoelig zijn voor radicalisering omdat zij bezig zijn met het zoeken naar en ontwikkelen van hun identiteit. Wanneer zij zich niet geaccepteerd voelen door hun omgeving, kunnen zij zich terugtrekken binnen een 'eigen' groep en vatbaar worden voor radicalisering.⁴

Islamitisch radicalisme

Islamitisch radicalisme is een combinatie van salafisme (orthodox religieus gedachtegoed), fundamentalisme (een specifieke combinatie van religieuze attitudes) en islamisme (het hebben van politieke aspiraties). Islamitisch radicalisme benadrukt de 'morele verdorvenheid' van de westerse samenlevingen en wijst democratie af.

Een belangrijk kenmerk van in Nederland en andere westerse landen opgroeiende moslimjongeren is dat zij als het ware in twee verschillende werelden leven en zich vaak in geen van beiden geaccepteerd voelen. Aan de ene kant krijgen zij van huis uit het belang van hun culturele en religieuze identiteit mee, aan de andere kant zullen zij op school meer de neiging hebben zich aan te passen aan de Nederlandse samenleving. Dit laatste zorgt vaak voor onbegrip bij en conflicten met ouders. In hun zoektocht naar de eigen identiteit kan godsdienst houvast. Via vrienden, internet en rondreizende imams vergaren jongeren kennis. Een gevaar hierbij is dat de jongeren de binding met hun sociale omgeving verliezen en gevoelig worden voor radicaal gedachtegoed.

Met name jongeren die zich vaak achtergesteld en gediscrimineerd voelen, lopen risico te radicaliseren.⁵ Gevoelens van frustratie en woede kunnen hier een voedingsbodem voor zijn, zeker als deze gevoelens worden versterkt door gebeurtenissen elders in de wereld en door het maatschappelijke debat over de islam in Nederland. Woede over ervaren onrechtvaardigheid versterkt weer het 'wij-zij' denken, waardoor jongeren zich sneller zullen distantiëren van de maatschappij en 'Nederlanders' en 'niet-moslims' als 'de vijand' gaan zien.

Momenteel zouden er in Nederland tussen de 20.000 en de 30.000 moslims open staan voor radicalisme. Zo'n 300 moslims zouden wekelijks als 'radicaal' bekend staande moskeeën bezoeken. Dit komt mede omdat terroristen onder sommige jongeren een heldenstatus hebben verkregen en 'moslimradicalisme' een soort 'levensstijl' geworden is. De meeste jongeren weten weliswaar amper waar ze het over hebben, maar willen er vooral graag bij horen.⁶ Dit betekent echter niet dat de problematiek niet serieus genomen moet worden. Zo zou zich momenteel in Den Haag een groep vormen van twintig jongeren met militante, extreem radicale denkbeelden, die niet meer voor rede vatbaar zijn. De afgelopen maanden zou

³ AIVD, *Van dawa tot jihad. De diverse dreigingen van de radicale islam tegen de democratische rechtsorde*, Den Haag 2004.

⁴ M. Sloomman en J. Tillie, *Processen van radicalisering. Waarom sommige Amsterdamse moslims radicaal worden*, Amsterdam 2006.

⁵ M. Sloomman en J. Tillie, *Processen van radicalisering. Waarom sommige Amsterdamse moslims radicaal worden*, Amsterdam 2006.

⁶ <http://www.brabantsdagblad.nl/regios/brabant/3929946/Terrorisme-is-cool-voor-jonge-moslim.ece>

deze groep langs Haagse moskeeën zijn getrokken, waaronder de omstreden As-Soennah moskee. De orthodoxe moskee heeft bij de AIVD melding gemaakt van de groep, die ook zij compleet uit het oog zijn verloren.⁷

Extreem-rechts radicalisme

Extreem-rechtse jongeren, ook wel aangeduid als 'Lonsdalejongeren', kwamen de laatste jaren vaak in beeld bij de toename van racistische geweldsincidenten, met name door confrontaties met (vaak) allochtone jeugdgroepen. In 2006 was een opvallende stijging te zien van gewelddadige incidenten waarbij extreem-rechts een rol speelde: van 38 in 2005 naar 67 in 2006.⁸

De aantrekkingskracht van het merk Lonsdale ligt voor extreem-rechtse jongeren in de letters 'nsda' in het midden van de naam. Dit wordt gebruikt als een verwijzing naar de NSDAP, de partij van Hitler. De term 'Lonsdalejongeren' werd met name in 2005, toen enkele scholen en uitgaansgelegenheden het dragen van kleding van het merk Lonsdale zelfs verboden, door de media veelal gebruikt om extreem rechtse jongeren aan te duiden.⁹ Het merk Lonsdale zelf distantieert zich overigens nadrukkelijk van racisme.

Er bestaat geen eenduidige definitie van rechts-extremisme. Wel is er sprake van typische wereldbeelden en opvattingen over de samenleving die door extreem-rechtse groepen gedeeld worden. Zo kenmerken zij zich door het idee dat de nationale eenheid van een natie geformuleerd wordt in termen van cultuur en etniciteit en bedreigd wordt door 'buitenlanders'. Daarnaast hebben extreem-rechtse groepen vaak een populistisch karakter, met forse kritiek op de gevestigde orde en 'linkse' stromingen. Rechts-extremisme is radicaal te noemen omdat het de huidige maatschappelijke orde niet accepteert en streeft naar ingrijpende veranderingen in de samenleving. Extreem-rechts wordt ook vaak geassocieerd met strafrechtelijke veroordelingen wegens ontoelaatbare uitlatingen, criminele acties en geweldpleging.¹⁰

In de beeldvorming bestaan veel misvattingen over 'Lonsdalejongeren'. Zij worden steevast in verband gebracht met extreem-rechts gedachtegoed, criminaliteit en lagere sociale klassen. Dit beeld dient echter genuanceerd te worden. Hoewel sommige van deze jongeren doelbewust bepaalde kleding of rechts-radicalen symbolen dragen om afkeurende reacties uit te lokken, lijken politieke opvattingen vaak niet diepgeworteld. Uit onderzoek komen wel een aantal overeenkomstige eigenschappen van 'Lonsdalejongeren' naar voren. Zo delen zij een voorliefde voor zogenaamde 'hardcore' muziek, werken zij hard en zullen zij niet gauw een uitkering aanvragen. Zij delen een negatief beeld over bevolkingsgroepen die zich in hun ogen niet aanpassen aan de Nederlandse samenleving.¹¹

⁷ http://www.ad.nl/denhaag/stad/2646384/Moskee_toenemend_radicalisme.html

⁸ http://www.annefrank.org/ond_upload/Downloads/RacistischGeweld2006.pdf

⁹ <http://www.art1.nl/artikel/3048-Lonsdale>

¹⁰ F. Demant, M. Slootman, F. Buijs en J. Tillie, *Teruggang en uittrekking: processen van deradicalisering ontleed*, Amsterdam 2008.

¹¹ A.Ph. van Wijk, E.J.A. Bervoets en R. Boers, *Trots op Nederland. Achtergronden, kenmerken en aanpak van het Lonsdaleverschijnsel in Venray, Zoetermeer en Aalsmeer*, Apeldoorn 2007.

In een rapport uit 2005 stelt de AIVD dat slechts 5% van de zogenaamde 'Lonsdalejongeren' tot een harde kern kan worden gerekend die daadwerkelijk racistische denkbeelden aanhangt.¹² De AIVD hanteert echter een nogal beperkte definitie van racisme: '*het handelen vanuit beredeneerde overwegingen van biologische inferioriteit*'. Waar xenofobie, nationalisme en frustratie over de multiculturele samenleving wel breed worden gedragen onder deze groep jongeren, zou maar weinig sprake zijn van een daadwerkelijk rechts-extremistische ideologie. De AIVD spreekt liever over een 'rechts-extreme houding'.

In de berichtgeving lijkt met name de afgelopen twee jaar steeds minder vaak gerefereerd te worden aan 'Lonsdale' waardoor de zichtbaarheid van het probleem afneemt. Uit recent onderzoek blijkt zelfs dat steeds meer zogenaamde 'Lonsdalejongeren' afkomstig uit het extreem-rechtse gabbercircuit betrokken raken bij nieuwe of al bestaande extreem-rechtse formaties of radicaalrechtse skinheadgroepen en als het ware 'doorradicaliseren'.¹³ Omdat zij zich ontdoen van hun gabberimago zijn zij niet meer te herkennen of te kwalificeren als 'Lonsdaler'. In verschillende steden, waaronder bijvoorbeeld in Zoetermeer, waarschuwen jongerenwerkers dan ook dat extreem-rechts minder zichtbaar wordt. Bovendien blijkt uit onderzoek dat politie, gemeenten en jongerenwerkers problemen rondom 'Lonsdalejongeren' vooral duiden als overlast en criminaliteit. Dit kan te maken hebben met het feit dat docenten, jongerenwerkers en wijkagenten te weinig weten over radicale vormen van rechtsextremisme. Daardoor zijn ze onvoldoende in staat signalen van radicalisering te herkennen. Hebben ze wel vermoedens van radicalisering, dan weten ze niet goed hoe ze daar mee om moeten gaan.¹⁴ Dit geldt overigens evenzeer voor islamitisch radicalisme.

Overeenkomsten

Uit recent onderzoek naar radicalisering en identiteit van zowel moslimjongeren als extreem-rechtse jongeren, is gebleken dat, hoewel beide vormen van radicalisering van elkaar verschillen, er ook opvallende overeenkomsten zijn.¹⁵ Zo neemt de rol van identiteit zowel bij 'Lonsdalejongeren' als bij radicaliserende moslimjongeren een belangrijke rol in. In de zoektocht naar de eigen identiteit speelt groepsvorming een belangrijke rol. Identificatie met een bepaalde groep helpt jongeren immers zichzelf richting te geven en biedt een zekere houvast in het leven. Lidmaatschap van een groep geeft het gevoel sociaal mee te tellen en gewaardeerd te worden. Dit brengt gevoelens van verbondenheid en een gevoel van ergens bijhoren met zich mee.¹⁶

Echter, wanneer dit doorslaat in een gevoel van beter zijn dan een 'ander', kan er een bron van conflicten ontstaan. Zo kunnen gevoelens van krenking, verdriet of agressie wanneer de groep als geheel iets wordt aangedaan.¹⁷

¹² <http://www.minbzk.nl/contents/pages/43317/lonsdalenotavorburgemeestersgeregistreerd.pdf>

¹³ http://www.annefrank.org/ond_upload/Downloads/RacistischGeweld2006.pdf

¹⁴ M. Zannoni e.a., *De rol van eerstelijns werkers bij het tegengaan van polarisatie en radicalisering. Van 'ogen en oren' naar 'het hart' van de aanpak*, Den Haag 2008.

¹⁵ Amy-Jane Gielen, *Radicalisering en identiteit. Radicale rechtse en moslimjongeren vergeleken*, Amsterdam 2008.

¹⁶ G. Taylor en S. Spencer, *Social identities: multidisciplinary approaches*, Londen 2004.

¹⁷ B. Anderson, *Imagined communities. Reflections on the origin and spread of nationalism*, Londen en New York 2006.

Ook tussen de oorzaken van de verschillende vormen van radicalisering zijn overeenkomsten. Beide groepen zijn ontevreden over de sociale omstandigheden waarin zij leven. Beide groepen voelen zich bedreigd in hun 'normen en waarden'. Zo is uit onderzoek is gebleken dat naarmate jongeren zich meer zien als 'typisch Nederlands', er een negatievere houding bestaat tegenover mensen van een 'etnische minderheid'.¹⁸ Zij trekken scherpere grenzen tussen de 'zelf' en de 'ander' en leggen extra nadruk op verschillen, wat processen van uitsluiting in de hand werkt. Deze nadruk op verschil wordt door beide groepen versterkt door specifieke regels voor uiterlijk en kleding.

Het feit dat extreem-rechtse en moslimradicalisering elkaars tegenpolen lijken, maar helemaal niet zo erg van elkaar verschillen, opent deuren voor structureel preventiebeleid van de overheid. Immers, van projecten die ontwikkeld worden ter preventie moslimradicalisering tegen te gaan, kan in dit perspectief geleerd worden om projecten om radicalisering van extreem-rechtse jongeren tegen te gaan, en omgekeerd.

Aanpak

Een week na de moord op Theo Van Gogh ging in Uden een islamitische basisschool in vlammen op. Op de muren van de school worden teksten gevonden als 'R.I.P. Theo' en hakenkruizen. Eerder werd al een poging gedaan de plaatselijke moskee in de brand te steken. De politie deed dit af als een kwajongensstreek die niets te doen heeft met een racistische aanslag. Wanneer is geweld dan wel racistisch van aard te noemen? En sluit 'baldadigheid' racistische vormen van geweld uit? Het Bureau Discriminatiezaken meent dat radicaal gedrag niet nodeloos moet worden uitvergroet. Echter, het dient ook niet te worden gebagatelliseerd. Momenteel wordt nog te vaak teruggегреpen op 'het is maar puberaal gedrag'. Voor de aanpak van radicalisering onder zowel extreem-rechtse als moslimjongeren is het dan ook van belang te proberen een onderscheid te maken tussen baldadigheid en radicaal gedrag. Identiteitsvorming onder jongeren is op zich immers geen verontrustend proces. Het is voor zowel allochtone als autochtone pubers normaal om zich af te zetten tegen bijvoorbeeld ouders en docenten. Echter, er is nog steeds weinig bekend over wanneer 'gezond puberaal gedrag' overgaat in radicaal gedrag, waarbij jongeren zich afsluiten van de sociale omgeving en kunnen vervallen in gewelddadig gedrag. In dit perspectief is het dan ook van belang om jongeren zo vroeg mogelijk in het radicaliseringproces op te sporen.¹⁹

Met dit doel heeft het Bureau Discriminatiezaken een model ontwikkeld voor een lokale 'monitor radicaliserende jongeren'. Gemeenten die belangstelling hebben voor dit model kunnen met het bureau contact opnemen.

Radicaliserende jongeren, zowel uit islamitische als extreem-rechtse hoek, moeten niet in een isolement raken, maar betrokken worden bij discussie en gesprek.²⁰ Van

¹⁸ M. Verkuyten, L. Hagendoorn en C. Masson, 'The ethnic hierarchy among majority and minority youth in the Netherlands' in: *Journal of Applied Social Psychology* 20, p. 1104-1118.

¹⁹ http://www.servicecentrumhandhaving.nl/images/Aanpak%20door%20gemeenten_tcm39-36301.pdf

²⁰ M. Zannoni e.a., *De rol van eerstelijns werkers bij het tegengaan van polarisatie en radicalisering. Van 'ogen en oren' naar 'het hart' van de aanpak*, Den Haag 2008.

belang is hierbij ook om jongeren niet meteen op grond van de denkbeelden die zij uiten buiten de samenleving te plaatsen maar hen op deze denkbeelden - en de mogelijke consequenties daarvan - aan te spreken.

Wanneer jongeren bij het maatschappelijk debat betrokken worden, zal dit bijdragen aan hun begrip en acceptatie van democratische processen en het respecteren van andersdenkenden. Worden jongeren daarentegen vanwege hun 'opvattingen' in een isolement geduwd, zullen zij des te eerder 'doorradicaliseren'.

Naast vroege signalering en aanpak van radicalisering is ook het belang van preventie nauwelijks te overschatten. Werk, wijk en school zijn belangrijke terreinen om een veilige omgeving te creëren waar iedereen zich geaccepteerd en niemand zich buitengesloten voelt. Het zijn de terreinen waar identiteit, bijvoorbeeld van leerling, student of werknemer, niet afhankelijk is van afkomst of godsdienst, maar van een gemeenschappelijk gedeelde ruimte, doel of taak. Het vraagt om een actieve houding van alle partijen die op deze terreinen aanwezig zijn, om iedereen een eerlijke kans te geven en discriminatie en uitsluiting te bestrijden. Dit kan een belangrijke bijdrage leveren aan het voorkomen van radicalisering.

Bureau Discriminatiezaken
Hollands Midden en Haaglanden

FACTSHEET 2008/4